

**ПРАВОЗАЩИТНИЦИ И ПРИРОДОЗАЩИТНИЦИ
В МЕДИЕН КОНТЕКСТ**

МАРИЯ ДЕЕНИЧИНА

**HUMAN RIGHTS DEFENDERS AND ENVIRONMENTALISTS
IN MEDIA CONTEXT**

Maria Deenitchina

Резюме: Правозащитниците и природозащитниците присъстват в медийното съдържание в различен контекст в зависимост от множество фактори. В статията се разглеждат четири вестника, които два по два са ориентирани в различни посоки. Извеждат се акценти на скрито или явно отношение към проблематиката, с какъв журналистически инструментариум е показано то и доколко в крайна сметка избраните подходи биха могли да обслужват и да отговарят на обществения интерес и доколко интерпретацията на различни събития не е обусловена от други причини.

Ключови думи: правозащитници, природозащитници, природа, къмпинг, автомагистрала, национални паркове, Натура 2000.

Summary: Human rights defenders and environmentalists can be found in media content depending on the context which is influenced by different factors. We analyze 4 newspapers, oriented in different directions and showing different attitude towards the problems. Their implications may be hidden or more obvious and the role of the journalist in this field is of great importance. The final aim of the research is to find out if presenting of the problems is in public interest or it is influenced by different reasons.

Key words: Human rights defenders and environmentalists, nature, camping, motorway, national parks, Nature 2000.

В медийната практика посланията се обуславят от множество фактори. Конкретната ситуация и събитийният повод за появата на определена комуникативна единица могат да доведат до разнопосочни от очертаните на първи план внушения. Както посочват теоретици на комуникацията, определена информация може да има различно значение за публиката в зависимост от контекста, в който е разположена (Стоянов, 2009: 51). Разчитането на съобщението от разнородни групи също е градиво от разбирането на цялостното му значение (Пак там: 51). Представлява интерес дали собствеността на медията влияе на съдържанието и в какви насоки определя дневния ред и как източникът на информацията/коментара и неговото място в обществено-политическия живот на страната се превръщат в съставни части на един общ контекст, който рамкира медийното съобщение и без който не бихме могли вярно да дешифрираме посланията.

Обект на разглеждане са четири онлайн издания за последните две и половина години (от януари 2017 до началото на юли 2019) от гледна точка на присъствието в тях на проблемите, свързани със защита на човешките права и екологичните въпроси. Трите ежедневника – „Труд“, „Дневник“ и „Монитор“ са с разностранна насоченост, а седмичникът „Капитал“ се отличава с особености, които допълват търсената обща картина. Правозащитните и природозащитните теми са обединени, не само защото в текстовете се среща преплитане на различни техни страни, но и защото са под общ знаменател (права) и тук може да се набележи от какъв ракурс е погледнато към тях в зависимост от някои от набелязаните щрихи на контекста при поднасянето им. Опорните точки и акцентите са изведени от заглавията на текстовете, тъй като те са достатъчно наративни, за да дадат ориентация в определени тенденции. Изследователи наричат заглавието „новина за новината“, (Рус-Мол, Инджов, 2017: 226), като перифраза на известното „новина над новината“ (Schneider, Esslinger, 1993: 9. Цит. по: Рус-Мол, Инджов, 2017: 226). То се определя и като „етикет“, „кратко резюме на очакваната новина“, (Meyer, 1983, VI, 4. Цит. по: Рус-Мол,

Инджов, 2017: 226), и е установено, че четящият е отбелязал най-малко два пъти повече заглавия, отколкото текстовете (Schneider, Raue, 1998, 170. Цит. по: Рус-Мол, Инджов, 2017: 225). Вниманието е насочено единствено към вътрешни за страната проблеми.

Медийната изследователка Весела Табакова отбелязва, че правозащитната проблематика не твърде често попада в ползрението на медиите, защото тя е „развиваща се, продължаваща тема” и само моменти от нея с новинарска стойност биха намерили журналистическо покритие (Табакова, 2006: 49-50).

Тук обаче биха могли да се посочат известни тенденции в съвременните ни медии, които видоизменят картината и внасят допълнителни нюанси в нея. (Някои от изводите са направени като част от обобщение на статия от края на 90-те години, което говори за определени устойчиви процеси.) (Дееничина, 1999: 249-250).

Утвърждаването на пазарния критерий като водещ изважда акценти, в които се пресичат любопитното (скандалното), актуалното и значимото, обикновено в този ред.

Пиаризацията като насока на работата, но не в смисъл на „чърнализъм” (Андреева, Маздрашка-Михова 2016:18), а на целенасочена ориентация при представянето на дадени събития също внася допълнително натоварване в изграждането на комуникативната единица. Изследователи определят „политическия PR” като „основен, но не единствен лост за постигане на контрол върху дневния ред на медиите” (Инджов, 2011:64). Посочените вече Андреева и Маздрашка-Михова се основават на дефиниция на пиаризацията като „професионално положение, при което PR нагласите са включени в журналистическия начин на мислене и където повлияният от пиара материал е публикуван без посочване на източник” (Moloney, Jackson and McQueen 2013&261. Цит. По: Андреева, Маздрашка-Михова, 2016: 35). Докато втората част на твърдението може да се отнася за директни заемки на прес съобщения, то първата характеризира стил на работа, който нерядко може да се наблюдава на много места. Медийната

изследователка Снежана Попова изтъква, че произвеждането на публичност от страна на ПР-а на определени субекти не би било проблем, ако тя е в полза на тяхната идентичност, но желанието им за публичност заради тяхната репутация – позитивно означаване – би трябвало да води до разминаване на „позитивното им присъствие” „при журналисти и пиар специалисти” (Попова, 2017: 95).

Тясното насочване на медиите към институциите определя и много от доминантите в дневния ред на съобщенията. Засиленото присъствие на политическото като цяло в медийната тематична пъстрота от гледна точка на интересуващата ни проблематика е свързано с „политическо демократично говорене” като „низ от спазване на толерантност, плурализъм и търпимост към различното” (Стоянов, 2016: 76). Изследователи обръщат внимание и на обособяването на *politainment* – представяне на политиката в развлекателна форма (Инджов, 2011: 65). Подобна тенденция не се набелязва при избрания от нас ракурс.

„Отразената” („вторичната”) реалност е неизменна константа на вестникарските страници. Различни изказвания често са информационното ядро на редица публикации. Размитата граница „сериозно” – „жълто сензационно” все още остава характерна особеност на тиражните издания. Дали тези тенденции могат да се наблюдават като контекст при представянето на правозащитната и природозащитната проблематика и доколко се открояват собствени подходи. Ще бъде направен опит да се открият акценти от тематичните полета на медийните послания в ракурса на специфичната им насоченост.

Христоматийните изисквания да не се генерализира, обобщава, набляга на груповата идентичност, да не се деперсонализира (Табакова, 2006: 85, 93; Стоянов, 2016: 77) при представяне на всяка „другост”, да не се стигматизира, да не се използват „лексеми на заплахата” и „хиперболизирани метафори” (Табакова, 2006: 91) се знаят от всеки човек. Табакова посочва и дихотомията „дискриминиращ и обиден език”, „слово на омразата” към „политическата коректност” (Табакова, 2006: 96, 99). Но

нейното наблюдение продължава, че политически коректната лексика сама по себе си не води задължително до толерантно отношение. „Евфемистичната реч” сама по себе си „не отстранява предразсъдъците, а може дори да ги удебелява”, да не зачита правата на малцинствата, а да легитимира завоалирано тяхното пренебрегване (Табакова 2006:99).

В Годишния доклад на БХК за 2018 г. се констатира, че през изминалата година „скандалното говорене продължи да доминира в българските медии”, „сензацията и катастрофичният дневен ред за поредна година властваха в новинарския поток” (Правата на човека в България през 2018:65).

Като се абстрахираме от обстоятелството, че известни аспекти на „политически коректното говорене”, както и някои констатации на БХК срещат разнопосочни реакции у определени хора най-често поради преекспониране, е интересно да разгледаме доколко медии с различна собственост и ориентираност търсят уместния за тях подход при представяне на проблеми, когато често се сблъскват различни групи от обществото.

При правозащитната тематика най-често се обсъждат въпроси, свързани с: ромите, проблемите на Черноморието, съдебната система, защитата на личните данни, използването на СРС, бежанци/мигранти, мюсюлмани, „грантаджии”, по-рядко – ЛГБТИ общността, законът „Магнитски”, Стратегията за детето, Истанбулската конвенция и др.

Природозащитниците се свързват с: проблеми по Черноморието, къмпингуване, концесии, дюни, Натура 2000, строителства на много места, унищожавачи природата, АМ „Струма”, Борисовата градина, Борово, Банско, Рила, Пирин, земеделските земи, зимен туризъм, лъвчетата Терез и Масуд, опазване на редки животински и растителни видове и посегателства над животни.

За разглеждания период бяха регистрирани заглавия на текстове съответно:

„Дневник”:

Правозащитници - общо – 212, на вътрешни теми – 164.

Природозащитници - общо – 122, на вътрешни теми – 25.

„Капитал“:

Правозащитници - общо – 26, на вътрешни теми – 22.

Природозащитници - общо – 58, на вътрешни теми – 44.

„Труд“:

Правозащитници - общо – 90, на вътрешни теми – 33.

Природозащитници - общо – 137, на вътрешни теми – 120.

„Монитор“:

Правозащитници - общо – 33, на вътрешни теми – 11.

Природозащитници - общо – 74, на вътрешни теми – 51.

Изданията на „Иконмедия“ „Дневник“ и „Капитал“ заявяват, че спазват Етичния кодекс на българските журналисти.

В „Дневник“ правозащитните заглавия са сравнително неутрални, избягва се използването на епитети (освен в случаи, когато се цели политическо внушение, обикновено при международни казуси), дава се позицията на участник в събитието, глаголите не са подвеждащи и внушаващи като правило. Забелязва се стремеж съобщението да се представи в един по-общ контекст.

(„Националната мрежа за децата очаква Каракачанов да работи за справедливо детско правосъдие“, 18.05.2017; „Правозащитници искат Цацаров да провери законно ли са съборени постройките във Войводиново“, 14.01.2019; „Близко 400 граждани искат Борисов да освободи Валери Симеонов“, 29.05.2017; „Журналистиката е под невиждан за последните 10 години натиск, сочи доклад“, 6.12.2018; „Световноизвестни институти ще търсят генетични причини за транссексуалността“, 14.08.2017; „БСП - по-близо до идеите на Решетников, отколкото до европейските социалисти“, 16.01.2019; „Десетки сдружения поискаха вето на президента върху ограниченията за обжалване на екооценки“, 1.08.2017; „С приближаването на изборите етническите предприемачи се активизират“, 9.01.2019; „Правозащитници се обявиха против спирането на помощи при отсъствие от училище“, 29.03.2019;.

„Интелектуалци: Гласувайте за партии и кандидати с проевропейска, продемократична и пролиберална демокрация”, 22.05.2019; . „От Джебел тръгна свободата”, 21.05.2018; „Властите ясно да отхвърлят лъжите срещу стратегията за детето, настояват правозащитници”, 31.05.2019 .) Вижда се, че доколкото има оценъчно натоварени слова, те като правило са някаква оповестена външна позиция. Като правило темите присъстват и в дневния ред на обществото.

Подобен е подходът на вестника и при отразяване на природозащитните проблеми. По щекотливи теми, където се сблъскват противоположни интереси, обичайно се предава информационно съобщение (като за контекста на посланията може да се съди по самия подбор). Дават се и положителни примери за опазване на редки животински видове.

Посочват се инициативи за спасяване от застрояване на ивици и плажове от Черноморското крайбрежие, природозащитниците не са „украсени” с цветущи определения, направен е опит исканията им да бъдат обяснени. Отразени са протестите в защита на Пирин, посочени са проблеми на Рила и други планини. Не са спестени и опасенията на активистите и гражданите – от свръхзастрояване в планинските национални паркове, опасностите за земеделските земи, бетониране на Черноморието, ограничаване на местата и възможностите за свободно къмпингуване.. Събитийните поводи като правило са актуални – поредно решение на Министерски съвет, Парламента или друга институция..

При „Капитал” присъства коментарна страна на редица текстове. Естествено реакцията срещу присъдата на колегата Росен Босев е ценностно натоварена: „Мнението, базирано на факти, се оказа престъпление”, 30.05.2019. На работата на правосъдната система и някои законодателни инициативи нерядко се обръща внимание и то с опит за аналитично вглеждане в проблематиката: „Съдът в Страсбург придвижи второ дело срещу България за липса на контрол върху СРС” – „Българските власти ще трябва да докажат, че законите защитават правото на личен живот на гражданите”, 13.05.2019; „Защо властта се страхува от

съда” – „Промените в административния процес ограничават съдебния контрол върху управляващите и отвързват произвола и корупцията” 14.09.2018; „GDPR или цензура, облечена в закон” – „Българският вариант на промените в защитата на личните данни може сериозно да затрудни журналистите и да се превърне в бухалка срещу неудобните”, 8.06.2018. Засегнати са и проблемите на Пирин, и някои ромски неволи, и аспекти от работата на парламента... Текстове съдържат определено аналитично начало и демонстрират склонност към критическо осмисляне на тематиката, но и в тяхната подредба могат да се търсят знаци на един по-общ медиен и социален контекст.

Екологичната проблематика обръща внимание на споровете около Борисовата градина, съобщава се и за „ограничаване на дивото къмпингуване”, както и за природозащитници, обединени в групата „Бетономорие“ („Вечерни новини”, 13.06.2019). По един от поводите се пита: „Задкулисни интриги ли стоят зад нелогичните промени за Черноморието“ – „Ако премиерът не се намеси, резултатът ще е, че все повече млади хора ще тръгват към Гърция, вместо към Бургас“, 18.06.2019. Обсъжда се и АМ „Струма“, „договорът с „Юлен“ и „казусът „Банско“ като цяло“ с многобройните въпросителни около него, („Община Банско отново поиска втори лифт в курорта”, 13.11.2017; „Възелът Банско – ще се разсече или ще се затегне още”, 18.01.2018); „Натура 2000“ – „минното поле“, 25.08.2017; екологичнозамърсяващи начинания; проблеми с реки и язовири, съдбата на бившите ниви. Не са спестени имена на бизнесмени: „Лятно намазване на ските“ – „Зад шумно обявената проверка на концесията в Банско и ръководената от Цеко Минев спортна федерация стоят неясни цели“, 15.06.2018; „Оръжейният търговец „Армако“ купи ски център „Картала край Благоевград“ – „Зоната, в която има 5 км писти, лифт и два ски влека, бе под контрола на Българо-американска кредитна банка“, 14.01.2019. Разбира се, проследена е и тук съдбата на лъвчетата Терез и Масуд.

При „Труд“ посланията като правило са емоционално наситени, присъстват и експресивни епитети, глаголи и съществителни. Трайно се наложи напоследък и думата „цигани“. „Александър Сиди: Хората ще вземат правосъдието в свои ръце, ако държавата не предприеме мерки срещу циганската престъпност“, 14.05.2019; „Джамбазки и Контрера: Циганозащитниците да бъдат ращани да живеят със „страдащите онеправдани“ в гетата“, 18.03.2019; „Каракачанов подава оставка, ако ГЕРБ не подкрепят мерките на ВМРО за инеграция на циганите“, 12.02.2019; „Каракачанов: След 25 години интеграция в България циганите са все по-дезинтегрирани“ 10.02.2019; „Каракачанов: Опитите на наркобароните в „Столипиново“ да говорят лъжи срещу полицията няма да попречат на прилагането на закона“; 31.01.2019; „Борят с програма циганската престъпност“, 8.01.2019. И други въпроси, свързани с правата на човека, светват червена лампичка в посланията. За Христо Смоленов „Истанбулската конвенция е като Стокхолмския синдром“, 14.02.2018. Чрез признание за вина „Апаши се спасяват чрез дупка в закона“ – „Принудителен труд да смени безсмислените глоби за леки престъпления“, 25.05.2019. Каракачанов заявява „България е длъжна да подкрепи своите полицаи!“ 12.02.2018, а зам.-министърът на правосъдието проф. Николай Проданов посочва, че „Надзирателите трябва да са наравно с полицаите“, 6.02.2018. „Тероризъм и Гето-крация“, 31.10.2017, предупреждава за радикализация на гетата по света. В контекста на определена линия от критични послания е отбелязано, че „Грантовете са им скъпи“ – „Как Христо Иванов даде на три млади адвокатки, работещи за соросоидна фондация, да анализират ЗСВ“, 25.07.2017 и че „Дори в лицемерието трябва да има граници“ – „Надзирателите нямат нужда от подкрепа на грантови съдии“, 30.01.2018. Има и множество позитивни новини – като призива на Валери Симеонов „Слънчев бряг“ с ултиматум да прекрати договорите за алкохолни турове“, 30.06.2017; да се прояви разбиращо отношение към психичното здраве на хората; да не се посяга на животните; да се грижим по-добре за децата; да се пазим от нежелани реклами. Тъй

като тематиката на вестника е многоаспектна, и нюансите в посланията са с разнообразна насоченост. Бяха изведени повече негативни акценти заради колорита на експресивната натовареност на част от тях, но вглеждането в проблематиката е разностранно и въплътено както в информационно, така и в някакво аналитично начало. Квалификациите, които се правят, като правило идват от участници в събитията, експерти или политици, а редакцията ги препредава, като е избрала да акцентира или не на някои от тях..

По темата природозащитници за тях има и доста положителни примери – грижи за животни от защитен вид; за редки представители на флората и фауната; сигнали за различни проблеми. Но и немалка част от присъствието им е представено като източник на проблеми – „Екоброкери изнудват инвеститорите в България” (Васил Велев, председател на УС на АИКБ пред „Труд”, 26.01.2018); „зелените блокират инвестиции за милиони” („С такса от 10 лева” – Толкова струва подаването на жалба в административните съдилища за дела, свързани с околната среда”, 23.01.2018). Възможен прочит на доста текстови материал е, е че те пречат на поминъка на хората и са водени от лични (финансови) интереси, като в доводите си използват и лъжи – „Натура 2000 убива поминъка на рибарите по Черноморието”, 23.05.2019; „България в капана на зелената Коза ностра”, 30.09.2018; „Пак еколъжи за Пирин”, 5.06.2018; „Зелените” пак лъжат, този път за „Корал”, 24.04.2018; „С лъжлива дарителска кампания „зелените” и WWF събират пари”, 29.03.2018; „Рухнаха опорните точки на еколозите” – „Зелените излъгали 2823 пъти за Национален парк „Пирин”, 2.01.2018; „Тома Белев в схема за бетониране на морския бряг”, 25.06.2010; „Златна гъска храни „еколозите”, 22.05.2019; „16 951 500 лв. с ДДС за броене на природа в България”, 3.01.2018. Според Декларация на Асоциацията на организациите на българските работодатели : „Зеленият рекет е убийствен за българската икономика”, 17.01.2018. Според вицепремиера Симеонов „Набедени еколози протестират срещу зимния туризъм”, 5.01.2018; а за Ангел Джамбазки: „Зелените са виждали дървета

в Пирин само по телевизията”, 5.01.2018. България е „жертва на „зелените рекетъори” от WWF”, 14.03.2019; „зелената империя” е „тъмната страна на WWF”, 25.02.2018. „Употребяват екологията за политически цели” – „Зелените ползват Пирин като трамплин към властта”, 3.01.2018 и дори се „опорочава” справедливата кауза на майките на деца с увреждания, 24.07.2018, 29.07.2018. Те са още „зелени” лъжци”, 18.03.2019; „зелени рекетъори”, 14.03.2019; , а „позицията „еколог” е „вече мръсна дума”, 11.12.2017. Въпреки колоритната картина от избраните нюанси, в която не са спестени и квалификации, и определения, и обобщения, трябва да се отбележи, че част от посланията са не само чисто събитийно провокирани, но и някои са изведени и от аналитични текстове, и от собствени журналистически разследвания. И тук важи закономерността за преимущественото присъствие на външен източник при квалификациите. Позитивни примери също са налице, но са обособени с по-неутрална лексика.

При **„Монитор“** правозащитната тема е с основен фокус извън България. Доколкото са отразени вътрешни проблеми, сугестивно оцветяване на глаголи, епитети и съществителни се забелязва предимно в текстовата част. Като цяло има и известна нюансираност в палитрата.

Журналисти на Прокопиев са „нападнали“ съдия, който е осъдил техен колега за клевета, 30.05.2019. За US разследващата журналистка Сюзан Катц Кийтинг: „Цветан Василев използва акта „Магнитски” като последен отчаят ход”, 15.12.2017.

Каракачанов отчита успешно събаряне на 2/3 от къщите в ромското гето във Войводиново, 11.01.2019, и пак той изцяло подкрепя полицията за арестите в „Столипиново”, 31.01.2019.

„Другото лице на самотата или мълчанието на правозащитниците”, 3.12.2018 е критика срещу премълчавани болни теми в обществото от страна на хора с претенции да следят за тях. И други неекспресивно формулирани заглавия повдигат някои мъчителни въпроси по

проблематиката. Текстовете обаче, които ги следват, заемат ясна позиция по разглежданите въпроси и съвсем не са толкова безцветни.

И при природозащитниците се обръща внимание на проблемите на различни животни – домашни и диви. Предупреждава се за възможна екокатастрофа заради планиран добив на полезни изкопаеми.

Но присъства константно и темата за негативните страни от дейността на „еколозите“.

Според Национална асоциация „Българско Черноморие“:
„Природозащитници: Екопроблеми в Рила няма, те са на плажната ивица”,
14.08.2018.

У нас имало „системни прояви на „зелен рекет”, според представител на Асоциацията на българските работодатели, 26.01.2018.

Те са „платени псевдоеколози”, които „спъват инвестициите в България”,
19.01. 2018.

„Зелените” „мълчат” при неудобни за тях въпроси, 24.07.2018.

Според някои природозащитници :”Шепа грантаджии искат и държавните пари за НПО”, 22.01.2018.

Част от тях са „шепа рекетъори”, които „подлъгват обществото, че Пирин ще се бетонира”, 6.01.2018.

Те се ръководят от „зелени интереси” и затова „синьото лято” е с подобен дъх, 21.08.2017.

„Псевдоеколози” „крадат ток от община Царево”, 3.08.2017 и подобни на тях „крадат ток и вода на „Корал”, 6.07.2017.

Някои от тях представляват „зелен октопод”, 2.06.2017. „Биволъ” е „международна фабрика за фалшиви новини”, 5.04.2017, и е „в комбина със скандални строители”, 1.05.2017.

Според секретаря на Националната асоциация „Българско Черноморие” Тодор Георгиев: „Група хора управляват чрез зелен рекет, без да са спечелили избори”, 9.05.2017.

И тук експресивната наситеност е повече в самите текстове, но не липсва и във формулировките на някои заглавия. В този вестник също се срещат и анализи, въпреки конкретния събитиеен повод.

Тъй като при „Труд“ и „Монитор“ се остава с впечатление за сгъстена наситеност с черните краски, трябва да се отбележи, че негативната конотация се наслаждава преимуществено от препредадени заявления, съждения, констатации, мнения на различни публични личности, активисти, заинтересовани лица в един или друг аспект (невинаги е посочвано авторството на констатациите, но изборът на редакцията да ги помести е достатъчно показателен), т.е. проблематиката е рамкирана от „отразената“, „вторичната“ реалност.

Позитивните публикации за различни инициативи по спасяване, съхраняване и опазване на хора, животни и природа не са специално отбелязани в статията, но те могат да срещнат във всички от разглежданите издания.

Правозащитната и природозащитната тематика присъстват в медийния контекст в зависимост от различни фактори. Сред тях са и някои отбелязани вече тенденции в развитието на медиите и конкретната обществено-политическа комуникационна ситуация. Забелязаната от изследователи продължителност и развитие на тематиката тук често имат събитиеен повод, за да се появи новинарски интерес. Най-често това са инициативи на държавни институции и реакции на обществото в техен отговор.

Използваният дискурс (в заглавията) е неутрален или сугестивно наточен в зависимост от различни фактори – дали става дума за вътрешна или международна проблематика, дали се представя анализ, разследване или информационен текст. Много често медиите са ретранслатори на послания – на политици, бизнесмени, активисти в различни области. Коментарното начало е застъпено предимно в „Капитал“. Посочените словесни примери са достатъчна илюстрация доколко съответната медия проявява отношение и в каква насока е то. Непрепоръчваните от теоретиците генерализация и

етикетизация могат да се срещнат на определени места. Като правило не са потърсени повече и различни гледни точки. Някои от проблемите са свръхакцентирани, забелязва се и известна фиксация в определени насоки, най-вече поради събитийна определеност или интерес на субекти в разглежданата проблематика.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

АНДРЕЕВА, Десислава, Фани **МАЗДРАШКА-МИХОВА** (2016). *Подменената журналистика. Пиарът в журналистическото съдържание*. Велико Търново: „Св. Св. Кирил и Методий“.

ДЕЕНИЧИНА, Мария (1999). Медийни послания на прехода. В: *Модерният историк. Въображение, информираност, поколения*. Съставители: Костадин Грозев и Тодор Попнеделев. Българска асоциация по американски изследвания. Сборникът се посвещава на 60-годишнината на проф. д-р ист.н. Андрей Лазаров Пантев. София: ИК Даниела Убенова, с. 240 – 250.

ИНДЖОВ, Иво. (2011). *Медиите – между свободата, политиката и бизнеса*. София: Институт за модерна политика.

ПОПОВА, Снежана. (2017). *Медиен разказ*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Правата на човека в България през 2018. София: Български Хелзинкски комитет.

РУС-МОЛ, Щефан, Иво **ИНДЖОВ** (2017) *Журналистиката. Учебник и наръчни*. Второ актуализирано и преработено издание на български език. София: Изток/Запад.

СТОЯНОВ, Росен (2009). *Конфликтен дискурс, масмедии и политика*. София: Нов български университет.

СТОЯНОВ, Росен (2016). *Комуникационна демокрация*. София: Нов български университет.

ТАБАКОВА, Весела (2006). *Правата на човека и медиите*. София: Лик.

MEYER, Werner (1983). *Zeitungspraktikum. Auszug aus der Loseblaattsammlung journalismus von heute*, hrsg. Von Jurgen Frohner, Starnberg: R.S.Schulz.

MOLONEY, K. Jackson D. and **McQUEEN**, Daniel. 2013. News, Journalism and Public Relations: a Dangerous Relationship. In: K. Fowel-Watt and St. Allan, ed. 2013. *Journalism: New Challenges. Centre for Journalism & Communication Research*. Bournemouth University, pp.259-281. Available from: <http://microsites.bournemouth.ac.uk/cjcr>

SCNEIDER, Wolf/**ESSLINGER**, Detlef (1993). *Die Überschrift.Sachzwang-Fallstrikcke-Versuchungen-Rezepte*, Munchen/Leipzig:List.

SCNEIDER, Wolf/**RAUE**, Paul-Josef (1996/1998 Neuaufl./2012 Neuaufl.):*Handbuch des Journalismus, Reinbek*: Rowohlt Taschenbuch.